

Forord

Dette notatet presenterer resultatene fra en studie av barn på krisesenter, som er utført av Anne Solberg. Studien er en del av prosjektet "Mishandlede kvinners erfaringer med hjelpeapparatet", som Wenche Jonassen (prosjektleder) og Frøydis Eidheim har stått for (Jonassen og Eidheim 2001). Alle tre er forskere ved NIBR.

Prosjektene er utført på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet. Det er en forstudie som følges opp av en mer omfattende undersøkelse, finansiert av Norges forskningsråd.

Vi vil takke de daglige ledere ved fire krisesentre, som formidlet kontakt med barn, mødre og ansatte. En særlig takk vil vi rette til informantene – og spesielt barna og mødrene deres – for at de hjalp oss å forstå mer av hvordan barn i en vanskelig livssituasjon håndterer de betingelsene som tilbys dem.

Oslo, juli 2001

Guri Mette Vestby

Forskningsleder

Innhold

Forord	1
Sammendrag	4
1 Innledningskapittel	6
1.1 Familievolden og barna	6
1.2 Perspektiver på barn med voldserfaringer	7
1.2.1 Fokus på mødrene	7
1.2.2 Fokus på virkningene	7
1.2.3 Fokus på barna	7
1.2.4 Ansatser til et barneperspektiv på barn med voldserfaringer	8
1.2.5 Et handlingsorientert syn på barn	8
1.3 Opplegget for undersøkelsen	9
1.3.1 En kvalitativ tilnærming	9
1.3.2 Fokus på hvordan vi tenker om barn	10
1.4 Handlingsrettet kunnskap	11
2 Metodiske utfordringer	12
2.1 Mellom distanse og nærhet	12
2.2 Å skaffe informanter	12
2.3 Intervjuopplegget	13
2.4 Hvordan skal vi snakke om det?	13
2.5 Ethiske overveielser	15
3 Barna – om å være barn på krisesenteret	16
3.1 Samtalen	16
3.1.1 Dramatisk oppbrudd	16
3.1.2 Hyggelig ankomst	17
3.2 Hverdagen på krisesenter	17
3.2.1 Bra med å bo her: Aktivitets- og samværsmuligheter	17
3.2.2 Ikke så bra med å bo her: For mange folk og regler	18
3.2.3 Det er ikke sånn en skal bo	18
3.3 Om å pendle mellom krisesenteret og livet utenfor	19
3.3.1 Pendling på to plan	19
3.3.2 Mange elementer spiller inn	19
3.3.3 Kontakt med far	20
3.4 Et sted å få hjelp	20
3.5 Planer for framtida	21
3.6 Hva kan en lære av å snakke med barna?	21
3.6.1 At barna bidrar	21
3.6.2 Å nyansere oppfatninger	22
4 Mødrene - om å ha barn på krisesenter	23
4.1 Samtalen	23
4.2 Barnas involvering	23

4.3	Krisesenteret som boligløsning	24
4.4	Krisesenteret som hjelpetiltak	24
4.5	Hva kan en lære av å intervjuer både mødre og barn	24
5	De ansatte – om å hjelpe barna på krisesenteret å være barn	26
5.1	Samtalen	26
5.2	De ansattes bekymring	26
5.3	Hva trenger barna?	27
5.4	Å snakke om det traumatiske	28
5.4.1	Innsyn i hvordan barna håndterer det traumatiske	28
5.4.2	Forsøk på å styrke barnas produktive strategier	28
5.5	Utfordringer.....	29
6	Konklusjoner	31
6.1	Grunnlag for handling	31
6.2	En lettelse å komme på krisesenteret	32
6.3	Barnas strategier.....	32
	Litteratur	34

Sammendrag

Anne Solberg

Fokus på unge brukere på krisesenter

NIBR-notat 2001:111

Bakgrunnen for den studien som presenteres her er en stigende interesse og bekymring for de barna som kommer til krisesentrene med mødrene sine. Barne- og familie-departementet, som har finansiert undersøkelsen, etterlyser et barneperspektiv på tjenestene, og barnas situasjon har også stått på krisesentrenes egen dagsorden i 90-åra. Arbeidet er en forstudie som følges opp av en mer omfattende undersøkelse. Denne er støttet av Norges Forskningsråd.

En gjennomgang av det sparsomme skriftlige materialet som foreligger tyder på at det er noen bestemte spørsmål – og i noen grad også svar – som råder grunnen når barns situasjon drøftes, og i forslagene til forbedringer. Mitt anliggende er å bryte igjennom den "autoriserte" måten å tenke og skrive om de kriserammede barna på – der barna i stor grad framstår som passive ofre – og åpne opp for en måte der barna blir mer synlige som aktører. Jeg prøver også å styrke en tenkemåte der konteksten har en viktig plass. Barn med voldserfaringer studeres som handlende subjekter innenfor den spesifikke kontekst der de befinner seg.

Studien tar noen skritt i en kvalitativt orientert empirisk analyse som følger et slikt program. Intervjuer med til sammen åtte barn (7-14 år) fra to krisesentre er viktigste datakilde. Det er valgt en åpen og fleksibel intervjuform som legger opp til å utforske konkrete hendelser som ligger nær i tid. Intervjumaterialet kaster lys over noen sider av hvordan barna *håndterer* de betingelsene som tilbys dem mens de bor på senteret, og i noen grad også før og etter oppholdet. Fire hovedtemaer er behandlet: (1)flyttingen til krisesenteret, (2)hverdagen på senteret, (3)pendlingen mellom skjulestedet og livet utenfor og (4) krisesenteret som hjelpetiltak. Mødrene til fire av barna, og ansatte på sentrene med særlig ansvar for barn, har supplert barneintervjuene.

Bestrebelsene på å anvende et aktørperspektiv får noen konsekvenser for det bildet av barna som tegnes. De unge informantene har vært utsatt for fysiske og/eller psykiske overgrep, enten direkte eller som "deltakende vitner". Det foreligger en omfattende dokumentasjon av de skadevirkningene dette kan påføre dem. Denne studien har en annen innretning. Den handler ikke først og fremst om hva det *gjør med* barn å leve med vold i familien, men prøver å belyse hva barna *gjør* i den situasjonen de befinner seg i. Og det fokuseres på helheten i barnas liv; skole- og fritidsaktiviteter, relasjoner både til familie- og venner.

Det er ikke lagt spesiell vekt på å få fram voldserfaringene. Disse inngår i noen av barnas fortellinger, men ikke alle. Dermed framstår disse barnelivene på mange måter som nokså vanlige liv. Lesere som forventer beskrivelser av traumatiske forhold kan komme til å

oppfatte framstillingen slik at barnas situasjon ikke er så alvorlig likevel. En slik konklusjon er det ikke grunnlag for. Men studien viser at disse barna *også* lever et liv som likner på det andre barn lever, og at de gjør mye selv – og sammen med andre barn – for å lette og holde ut forholdene de lever under. Kunnskap om slike strategier er antakelig en viktig del av grunnlaget for å utvikle enda bedre hjelpetiltak for barn som opplever vold i familien.

Siktemålet med studien er at den skal utgjøre et grunnlag for handling. Men det arbeidet som presenteres her gir ikke anvisninger på konkrete tiltak for å bedre barnas situasjon. Bidraget dreier seg mer om *forutsetningene* for praktisk handling. Det er ment som et innspill til tankegrunnlaget for det vi gjør. Analyseansatsene kan være med å gi retning til de tiltak som skal settes i verk. Aktører i praksisfeltet er viktige dialogpartnere i en videreutvikling av dette arbeidet.

1 Innledningskapittel

1.1 Familievolden og barna

Vold i familien er et sosialt problem som i stor grad er skjult. Fenomenet er lite forskningsmessig belyst, og inntil nylig har det heller ikke vært mye i offentlighetens søkelys. En grunn til det er at de som utsettes for volden selv ofte bidrar til å holde volden hemmelig. Men dokumentasjon av omfang og skadevirkninger er nå økende, og vold er et tema som hyppig behandles i media. Presse og kringkasting har gitt plass til kvinner som har vært utsatt for vold og trusler fra sine partnere, og som har ønsket å bryte tausheten.

Barn har vært nesten fraværende i det voldsbildet som tegnes. Fraværet har sammenheng med at registerdata, som omfatter befolkningen over 16 år, har vært hovedkilden for kunnskap. Dokumentasjon av hvem som er involvert i voldelige handlinger – både som utøvere og ofre – er konsentrert om de voksne. Den viser at menn dominerer i begge grupper utenfor hjemmet, og som utøvere i hjemmet. Her er kvinner ofrene. Enkelte utvalgsundersøkelser gir informasjon om lavere aldersgruppers voldserfaring. I disse er fokus særlig på vold utenfor hjemmet. En type vold mot barn som har fått en viss oppmerksomhet; er seksuelle overgrep. Når det gjelder den ”ordinære” hjemmevolden er barnas situasjon lite belyst.

Den delen av hjelpeapparatet som har tatt i mot voldsutsatte kvinner og barna deres – krisesentrene – har gitt et vesentlig bidrag til å sette familie vold på den offentlige og politiske dagsorden. De første sentrene ble dannet på 70-tallet, og det påfølgende tiåret var det en viss forskningsinteresse for krisesentrene. Et kvinneperspektiv preget denne forskningen. Kvinners livsbetingelser og erfaringer var i fokus for interessen, og barna kom inn som en del av betingelsene (Jonassen 1989, Støren m.fl. 1990, Midjø 1992). I de siste årene har det også vært en stigende oppmerksomhet mot – og bekymring for – barnas situasjon i krisesentrene. Et barneperspektiv på tjenesten etterlyses nå både fra offentlige myndigheter og fra praksisfeltet selv.

Dette er bakgrunnen for den studien som rapporteres her. Barne- og familiedepartementet ønsket å få bedre forskningsbasert kunnskap om barn på krisesenter, og hvordan krisesentrene fungerer for barn. Siktemålet med forskningen var at den skulle utgjøre grunnlag for handling. Krisesentrene skulle bli bedre i stand til å hjelpe barna.

1.2 Perspektiver på barn med voldserfaringer

1.2.1 Fokus på mødrene

En rask litteraturgjennomgang viser at det foreligger lite systematisk forskning om barn på krisesenter i Norge. Det jeg fant var stort sett indirekte kunnskap, basert på opplysninger fra mødrene og ansatte på sentrene (Jonassen 1989; Støren et al. 1990; Midjo 1992). De formidler erfaringer med å *forholde seg* til barna som er tilstede. Mødrene uttrykker ønsker om *avlastning* fra omsorgsforpliktelser for å få mer ro til å områ seg i den krisesituasjonen de er i. Kunnskap om barnas dagligliv på krisesenter og hvordan det er å *være* barn der, finnes bare i fragmenter. Til tross for at barna utgjør over 40% av belegget, betraktes de sjelden som brukere. Den betegnelsen reserveres for mødrene.

Barnas perifere stilling i krisesenterlitteraturen overrasket egentlig ikke. Formålet med dannelsen av sentrene var å yte bistand til *kvinner* i krise. Sentrale begreper for kvinnebevegelsen i '70-åra – som søstersolidaritet og patriarkalsk undertrykking – hadde en viktig plass i studiene tidlig på 80-tallet. Da kvinneforskningen ble mer teoretisk orientert, fikk studiene et *kvinneperspektiv*, enten det ble gjort eksplisitt eller ikke. Innenfor et slikt perspektiv er kvinners livsbetingelser og erfaringer det sentrale, og det å *ha* barn er selvsagt avgjørende for betingelsene en lever under og erfaringene en gjør.

1.2.2 Fokus på virkningene

Men det fantes litteratur der barna ikke bare ble synlige som del av mødrenes livsbetingelser. I denne rettes fokus mot *virkningene* på barn av å leve i familier der far utøver vold mot mor. Perspektivet er her barnas kliniske utvikling, og hendelser i barndommen blir viktige indikatorer for sjansene i voksenlivet. Traume- og kriseteorier tilbyr måter å forstå barns symptomer og reaksjoner på en oppvekst med familievold. Men teoriene ser ut til å forstå barnas strategier i en psykologisk retning, som hvilke forsvarsmekanismer barn tar i bruk som overlevelsesstrategier. Da dreies perspektivet ”innover”, og barnet ses i liten grad som en aktør som er involvert i samhandling med andre aktører.

Slik jeg ser det var kvinneperspektivet og utviklingsperspektivet nyttige, men langt fra tilstrekkelige i en søken etter kunnskap om hvordan krisesentrene fungerer for barn, og hvordan kvaliteten på dette tjenestetilbudet kan høynes for de yngste brukerne.

1.2.3 Fokus på barna

Det var en relativt sterk forskningsmessig interesse (i Norge) for krisesentrene på 80-tallet, men lite oppfølging utover 90-tallet. Mens forskningen om krisesentrene har «hvilt», har det skjedd mye innenfor det som gjerne omtales som den nye barndomsforskningen, både i Norge og internasjonalt ((Alanen 1988, Andenæs 1995, Gulbrandsen 1998, James and Prout 1990, Skjær Ulvik 1997, Solberg 1990).se for eksempel James and Prout 1990). Det fant sted et oppgjør med «voksenvridningen», både innenfor samfunnsfagene og humaniora, som hadde viktige paralleller til kvinneforskernes kritikk av fagenes mannsdominans noen år før. Barn skulle gis en «stemme», de skulle studeres i «sin egen rett», uavhengig av de voksnes perspektiver og anliggender. Nå ble barn gitt aktørstatus i empiriske undersøkelser på en rekke områder, og framsto som enhet i statistikk over viktige livsforhold. Dermed ble det produsert

kunnskap som synliggjorde barnelivet, og viste unge mennesker med overveielser og strategier, som samhandlingspartnere og deltakere.

Tyngdepunktet i den nyere barndomsforskningen har ligget på ”alminnelige” barn eller barn i sin alminnelighet. Men det ble også levert analyser av grupper som tidligere hadde vært tenkt på som passive ofre, for eksempel barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep (Kitzinger 1990).

Mine egne forskningserfaringer er i hovedsak knyttet til studiet av vanlige (10-12 år gamle) barns arbeid og dagligliv. Jeg var opptatt av barnas bidrag til ulike produksjonsformer i familien og lokalmiljøet. Med referanse til Wadels (1979) ”skjulte arbeid” med å opprettholde og utvikle sosiale relasjoner, utviklet jeg et begrep om *forhandlinger* som favner verbale og ikke-verbale utvekslinger på ulike nivå mellom barna og viktige andre (Solberg 1994). Det gjorde meg i stand til å gripe eksplisitte forhandlinger om konkrete forhold som for eksempel hvor mye barna skulle delta i husarbeidet så vel som implisitte, mer abstrakte utvekslinger om passende atferd for ulike aldre og generasjoner.

1.2.4 Ansatser til et barneperspektiv på barn med voldserfaringer

Selv om psykologiske perspektiver med fokus på barns symptomer og reaksjoner har vært dominerende i tenkningen om barn som vokser opp med familievold, finnes det også ansatser til perspektiver med klare koblinger til de tilnæringsmåter og tolkningsrammer som er utviklet innenfor barndomsforskningen. Disse kommer på den ene side til uttrykk på et abstrakt plan, som erklæringer, for eksempel i bekymringen over at kritesentrene manglet et barneperspektiv. Dette understrekes i mange sammenhenger, men det synes uklart hva et slikt perspektiv skulle innebære. Noen steder tok argumentasjonen form av et ideologisk preget program «til barns beste».

På den annen side fantes en empirisk basert interesse og oppmerksomhet overfor barna som aktører, som så ut til å representere noen nyttige første skritt i en studie av barn på kritesenter. En av disse ansatsene var traume- og kriseteorier som tilbyr måter å forstå barns symptomer og reaksjoner på en oppvekst med familievold (se f.eks. Olsen 1998). Nyere forskning innen et slikt perspektiv ser ut til å levere vektige argumenter for at barna må få status som *brukere* på linje med sine mødre. Begrepet om «delaktige vitner» (Olsen op.cit.) viser både til at barna bivåner volden, og at de forsøker å intervensere og stoppe den. Perspektivet hjelper oss å håndtere f.eks. mødres beretninger om at barna er uvitende som en fortolkning fra en posisjon, og ikke som en redegjørelse for faktiske forløp. Dermed åpnes det opp for å se separate posisjoner, og strategier.

1.2.5 Et handlingsorientert syn på barn

Det jeg fant av skriftlig materiale om barn på kritesenter, var handlingsorientert. Både innen hjelpeapparatet, hos myndigheter og blant forskere, har det lenge vært bevissthet om at konkrete endringer av tjenestetilbudet er påkrevet (Jonassen 1989; Støren et al. 1990; Midjo 1992). Forslag til forbedringer har først og fremst vært basert på intervjuer med de voksne; kvinnene og de ansatte. Det er endringer i organiseringen (mht tid, rom og personalressurser) av dagliglivet på sentrene som drøftes. *Differensiering og kompensasjon* ser her ut til å være sentrale begreper. Både kvinner og ansatte argumenterer for separate arealer for barn, og personer med særegent ansvar for å aktivisere dem. Differensieringsforslagene begrunnes både med hensyn til mor (avlastning) og barn (beskyttelse): mor trenger atskillelse fra barna for å samle seg for videre bestemmelser, og det er best for barna å slippe å overhøre de voksne kvinnene utveksle erfaringer som

voldsofre. Aktivitetspersonale foreslås også som kompensasjon for det nettverk flukten hjemmefra gjør det vanskelig å gjøre bruk av.

Forslagene ser ut til å representere et godt utgangspunkt for forbedringer. Likevel synes det opplagt at de hviler på et ufullstendig kunnskapsgrunnlag. De mangler basis i barnas erfaringer (og mer overordnet manglet et barneperspektiv på tjenestene). For meg så det ut til at et nødvendig første skritt var å anerkjenne barna fullt ut som *brukere* av krisesentrene, både analytisk og i krisesentrenes hverdag. Å flytte fokus fra mor til barn, ville for eksempel innebære at oppmerksomheten dreies fra det å *ha* barn som en avgjørende livsbetingelse for mor, til det å *ha* mor som blir slått av far og som flykter (med deg) til krisesenteret, som avgjørende livsbetingelse for barnet.

1.3 Opplegget for undersøkelsen

1.3.1 En kvalitativ tilnærming

Av flere grunner syntes det opplagt å benytte en kvalitativ metodisk tilnærming. Det er en fordel med et fleksibelt opplegg når fenomenene som skal utforskes, ikke kan avgrensas så lett. Mulighetene til å endre tilnærmingen underveis bidrar til å sikre relevans. Dette viste seg å bli aktuelt.

Jeg la opp til intervjuer av barn som viktigste datakilde. Slik jeg så det ville barna selv være de beste informanter om de strategier og overveielser som knytter seg til pendlingen mellom krisesenteret og livet utenfor. I tillegg ønsket jeg noe observasjon. Av dette fulgte at jeg måtte besøke et lite antall sentre. Jeg var klar over at landets krisesentre rår over ulike ressurser, er forskjellig organisert og dermed tilbyr ulike oppholds-betingelser for brukere av begge generasjoner, og at det ville være av stor betydning å få kartlagt denne variasjonen, slik at heldige og mindre heldige vilkår kan identifiseres og endres. Men i den nåværende fase av kunnskapsutviklingen, anså jeg et *strategisk* fokus på gode forløp som mest produktivt. Jeg var kjent med at enkelte krisesentre hadde fått til rammer for de yngste brukerne som syntes lovende. En analyse av noen av disse, med fokus på dagliglivets organisering og rutiner, og hvordan barna håndterer og vurderer dette, ville kunne utgjøre et verdifullt kunnskapsgrunnlag for iverksetting av tiltak for barn.

Mitt møte med praksisfeltet medførte en endring av opplegget for undersøkelsen. Jeg kom til at jeg ikke ville basere meg bare på barneintervjuer, slik jeg hadde planlagt, og som jeg hadde god erfaring med fra tidligere undersøkelser. Denne bestemmelsen var delvis et resultat av praktiske problemer. Det viste seg å være svært tids- og arbeidskrevende å skaffe informanter (se kapittel 2). Men jeg innså etter hvert også at for å forstå hvordan barna håndterte de betingelsene de befant seg innenfor, trengte jeg å vite mer om disse betingelsene. Jeg måtte vite noe om de materielle rammene; hva slags boligløsning et krisesenter representerte og hvordan dagliglivet ble organisert, og jeg måtte vite noe om de mentale rammene; hvordan de ansatte på krisesenteret tenkte om barn og hva de oppfattet som barnas beste. Intervjuer med noen av mødrene til barna, og ansatte med særlig ansvar for barn ga en første verdifull innsikt i disse rammene.

Dreiningen innebar et bredere og mer variert kunnskapstilfang enn planlagt. Intervjuene ga flere innganger til belysning av barns situasjon. Samtidig gjorde det lavere antall barneintervjuer meg dårligere rustet til å besvare spørsmålet om hvordan barna håndterer betingelsene de lever under. Men jeg fikk tatt noen skritt i denne retningen, og resultatene

dannet grunnlag for en påfølgende, mer omfattende undersøkelse¹. Den studien som presenteres her har derfor karakter av et forprosjekt med mer vekt på analyseansatser enn veldokumenterte funn.

1.3.2 Fokus på hvordan vi tenker om barn

Undersøkelsesopplegget endret seg også på en annen måte. Selv om den forskningsmessige interessen for barn på krisesentrene har vært svak det siste 10-året, har det vært en oppmerksomhet og ikke minst bekymring for barna fra praksisfeltet. Noen rapporter og studentoppgaver skrevet i perioden, kan illustrere dette (Aamodt m.fl. 1993, Grande m.fl. 1996, Øyen m.fl. 1996/1997). Disse skriftene ga en viss kunnskap om det empiriske feltet jeg var på vei inn i. Men de ble først og fremst verdifulle kilder til innsikt i noen måter å tenke om barn på. Både på og mellom linjene kom det til syne en enighet både om hva problemet bestod i, og hvordan det skulle løses. Disse tankebanene gjenkjente jeg fra fag- og samfunnsdebatten, og det slo meg at denne enigheten i hvordan en skulle omtale og forstå barnas situasjon på, kunne fungere som en bremse for å utvikle nye hjelpetiltak (Kitzinger 1990).

Spesielt i omtalen av to forhold ble jeg slått av at oppmerksomheten ble ledet i ferdig opptrukne baner, der implisitte idealer om den gode barndom ble synlig. Det ene forholdet gjaldt tolkningene av barns uttrykk for at de hadde det vanskelig ved ankomsten til et krisesenter. I hovedsak ble dette forstått som reaksjoner på den *atskillelse* fra det ordinære livet det å flytte på krisesenter innebærer. Det er tydelig at separasjonsteorier med basis i utviklingspsykologien gir anvisninger her. Brudd er vanskelig, og det å skilles fra noe kjent er vanskelig. Det implisitte idealet er at barn trenger kontinuitet.

Det andre forholdet handlet om ansvar. Det var en tydelig uttalt bekymring for at barn med voldserfaringer gikk inn i en voksenrolle, og påtok seg oppgaver som ikke hørte til på sitt utviklingstrinn. Når et ord som *ansvar* ble brukt og det var knyttet til barns følelser og gjerninger, var det gjennomgående i en negativ betydning. De påtok seg eller ble påført et ansvar de burde vært fritatt for. Et implisitt ideal om ansvarsfrihet ble tydelig.

Mer generelt kunne det registreres at barna ble gjort synlige gjennom en konstatering – for det meste implisitt – av hvor forskjellige de var fra voksne. Dette skjedde delvis ved at deres egenskaper ble framholdt som særegne, for eksempel at barn har lett for å ta parti, at de er lojale og at de har lett for å påta seg ansvar. Deres måte å håndtere sin situasjon følger noen bestemte mønster, som ses som problematiske og som det gjelder å være oppmerksom på. Språket var også svært 'fortettet', med mange referanser til barns behov og utviklingsnivå uten at det ble nærmere redegjort for hva som ble lagt i det. Det virket som forfatterne tok for gitt en enighet blant leserne som gjorde det tilstrekkelig bare å minne om saken (Woodhead 1990.)

I anvisninger av hva krisesentrene kan gjøre for å ivareta barnas behov bedre, er hovedbudskapet *skjerming*. Råd om hva en skal *unngå* er særlig uttalt. Helt entydig avgrenset rapportene seg i forhold til terapeutisk intervensjon (Aamodt m.fl. 1993, Grande m.fl. 1996, Øyen m.fl. 1996/1997).

¹ Prosjektet "Barns håndtering av vold i familien" har to års varighet (2001-2002). Norges forskningsråd har bevilget støtte til prosjektet.

1.4 Handlingsrettet kunnskap

Bakgrunnen for den studien som presenteres her, er en stigende interesse og bekymring for de barna som kommer til krisesentrene med mødrene sine. Myndighetene etterlyser et barneperspektiv på tjenestene, og spørsmålet har også hatt en plass på krisesentrenes egen dagsorden i 90-åra. En gjennomgang av det sparsomme skriftlige materialet som foreligger tyder på at det er noen bestemte spørsmål, og i noen grad også svar, som ser ut til å råde grunnen når barns situasjon drøftes, og i forslagene til forbedringer. Det videre arbeidet med å utvikle handlingsrettet kunnskap må forholde seg til dette. Mitt anliggende er å bryte igjennom den "autoriserte" måten å tenke og skrive om de kriserammede barna på, der barna i stor grad framstår som passive ofre, og åpne opp for en måte der barna blir mer synlige som aktører. Jeg prøver også å styrke en tenkemåte der konteksten har en viktig plass. Barn med voldserfaringer skal studeres som handlende subjekter innenfor den spesifikke kontekst der de befinner seg.

Dette forprosjektet tar noen skritt i en empirisk analyse som følger et slikt program. Intervjumaterialet kaster lys over noen sider av hvordan barna håndterer de betingelsene som tilbys dem mens de bor på senteret, og i noen grad også før og etter oppholdet. Analyseansatsene er ment å utgjøre et grunnlag for handling. Men den teksten som følger gir ikke direkte anvisninger på konkrete tiltak for å bedre barnas situasjon. Bidraget handler mer om tenkningen, om grunnlaget for videreutvikling av tiltak på feltet. Det er et ønske at dette kan være et fruktbart innspill til en dialog med aktører i praksisfeltet.

Bestrebelsene på å anvende et aktørperspektiv får noen konsekvenser for det bildet av barna som tegnes i denne rapporten. De barna som er intervjuet har vært utsatt for fysiske og/eller psykiske overgrep, enten direkte eller som "deltakende vitner" (Olsen 1998). Men denne studien tar ikke opp hvilke skadevirkninger dette kan påføre dem. Det er dokumentert andre steder (se for eksempel Hester, Pearson og Harwin 1998). Den studien som presenteres her handler ikke først og fremst om hva det gjør *med* barn å leve med vold i familien, men prøver å belyse hva barna *gjør* i den situasjonen de befinner seg i. Og det fokuseres på helheten i barnas liv; skole- og fritidsaktiviteter, relasjoner både til familie- og venner. Det er ikke lagt spesiell vekt på å få fram voldserfaringene. Dermed framstår disse barnelivene på mange måter som nokså vanlige liv. Lesere som forventer beskrivelser av traumatiske forhold kan komme til å oppfatte framstillingen slik at barnas situasjon ikke er så alvorlig likevel. Det ville i så fall være en uriktig konklusjon. Analysen som følger viser at disse barna *også* lever et liv som likner på det andre barn lever, og at de gjør mye selv – og sammen med andre barn – for å lette og holde ut forholdene de lever under. Kunnskap om slike strategier er antakelig en viktig del av grunnlaget for å utvikle enda bedre hjelpetiltak for barn som opplever vold i familien.

2 Metodiske utfordringer

2.1 Mellom distanse og nærhet

Studien av barn på krisesenter stilte meg overfor flere metodiske utfordringer. Mine egne forskningserfaringer var i hovedsak knyttet til studiet av dagliglivet til barn uten spesielle problemer. Med krisesenterprosjektet flyttet jeg fokus fra livsformer jeg var kjent med, og som var akseptert som gode i kulturen, til levemåter som var relativt ukjente for meg, og som ikke var kulturelt godtatt. Denne distansen til studiefeltet så jeg som en potensiell ressurs når det gjaldt å redusere problemene med etnosentrisme (Solberg 1996:53). En som kommer utenfra, og ser med ”nye øyne” kan lettere bli oppmerksom på forhold som de som befinner seg innenfor, tar for gitt. Samtidig var jeg klar over at en viss nærhet var nødvendig for å oppnå relevans. Det ble derfor lagt opp til en dialog med forskningsfeltet gjennom datainnsamlingen, og utvekslinger med forskere og praktikere på feltet.

Utfordringene dreide seg i første omgang om å skaffe informanter og finne fram til et egnet intervjuopplegg. Dernest dreide det seg om å finne en måte å snakke sammen på. Det var særlig voldsepisodene vi strevde med å bli enige om hvordan vi skulle omtale. I tillegg til dette satte feltarbeidet i gang flere typer etiske overveielser.

2.2 Å skaffe informanter

Jeg var ikke godt nok forberedt på de problemene som skulle oppstå i forbindelse med å skaffe informanter. Ved flere anledninger ble barn som jeg var i ferd med å inngå intervjuavtale med ”borte” for meg. Hyppigste årsak var at familier flyttet fra senteret, og det var små muligheter til å ta kontakt. I et tilfelle flyttet en av to brødre plutselig (for meg) til far. Men vanskene med å få til avtaler, ga også noen innsikter i livsbetingelser som var relativt ukjente for meg.

Samtidig med at denne spesielle gruppa av informantene var svært ”bevegelige”, var mitt opplegg for kontaktetablering tidkrevende. Både barna og mødrenes deres skulle vite hva de sa ja til. Fire krisesentere ble kontaktet og bedt om å gi tilbakemelding når de hadde skolebarn boende. Det ble etablert en tett løpende kontakt i en periode med to av dem, og alle informantene kom herfra i en periode jeg selv tok mange initiativ. Disse sentrene var kommet langt når det gjaldt å sette fokus på barna. Ansatte viste stor interesse for prosjektet, og ble viktige døråpnere.

Denne erfaringen viser at løpende kontakt med krisesentrene er nødvendig, ikke bare for å rekruttere informanter, men også for å øke kunnskapstilfanget om de rammer for handling og samhandling et krisesenter utgjør. Enkelte sekvenser av observasjon ble lagt inn i forbindelse med besøk på de to sentrene. Jeg deltok i to - tre måltider, så på TV, var ute i hagen med barna, og var med på en samling i ”Barnegruppa” på et av sentrene. Dette

spredte feltarbeidet ga viktige inntak til analysen. Blant annet ga det nyttige holdepunkter for å følge opp temaene informantene brakte på bane i intervjuene.

2.3 Intervjuopplegget

I litteraturen om krisesentrene kan det spores en viss skepsis mot å intervju barn, fordi det kan være belastende for barna å rippe opp i vonde opplevelser. Jeg hadde selv lang erfaring med å intervju 'vanlige' barn, og mente denne erfaringen lot seg overføre til barn i krise.

Det ble benyttet et livsformintervju, utviklet av Hanne Haavind og medarbeidere, og tilpasset mine egne studier av dagligliv i familier ned store barn (Haavind 1987, Andenæs 1995, Gulbrandsen 1998, Solberg og Danielsen 1988, Solberg 1996). Intervjuformen legger opp til å utforske konkrete hendelser som ligger nær i tid. Den er også fleksibel; intervjueren flytter oppmerksomheten dit informanten beveger seg og kan utforske dennes perspektiver og forståelse.

Det ble lagt arbeid i å lage en "kontrakt" med barnet i forkant av intervjuet. Råd fra en forsker med lang erfaring i å intervju barn i en vanskelig livssituasjon ble innhentet, og intervjuopplegget ble tilpasset hennes erfaringer (Christensen 1999). De 8 barna som ble intervjuet ga alle uttrykk for at de likte det. Det ble anvendt tolk i intervju med to av barna. Dette fungerte bra, men tolking bringer selvsagt en ekstra usikkerhet inn i analysen, og tid til instruksjon av – og dialog med – tolken hadde vært ønskelig.

Av kapasitetshensyn var det ikke planlagt å intervju mødre til de barna som undersøkelsen fokuserte på. Men i tre tilfelle uttrykte mødre selv så stor interesse for undersøkelsen at det var nærliggende å invitere til et intervju. Disse tre intervjusettene ga ansatser til en analyse av ulikheter i barnas og mødrenes posisjon. Å flytte fokus fra barn til mor, innebærer for eksempel at oppmerksomheten dreies fra det å *ha mor* som blir slått av far og som flykter (med deg) til krisesenteret, som avgjørende livsbetingelse for barnet, til det å *ha barn* som avgjørende livsbetingelse for mor. Samtidig ga intervjuene inntak til å se likheter i de to generasjonenes posisjon.

I tillegg ble det foretatt noen intervjuer med daglige ledere og ansatte med særlig ansvar for barn. Sammen med skriftlige kilder ser slike intervjuer ut til å være nyttige inntak til kunnskap om de rammer krisesenteret utgjør. Det ser ut til å ha stor betydning for hva slags tiltak som iverksettes, hvordan det tenkes omkring "barns beste" (Andenæs 1996), og hvilke tolkningsrammer om barn som dominerer ulike deler av praksisfeltet.

2.4 Hvordan skal vi snakke om det?

Å få til et godt intervju dreier seg om å legge til rette for en kontekst der intervjueren skaper gode anledninger, og der informanten griper disse. Selv om intervjueren legger mange premisser for samtalen, foregår det hele tiden en slags forhandling mellom de to om hva som skal utdypes og hvordan (Solberg 1996:60). I denne studien var det en særlig utfordring å finne en god måte å snakke om det som var vanskelig. En av grunnene til at vold i familien i stor grad er skjult, er at de som utsettes for den ofte bidrar til å holde volden hemmelig. Barna kunne velge å være tause.

Denne tausheten kunne jeg selv komme til å bidra til. Min interesse for det ordinære barnelivet – og mitt fokus på hverdagslivets rutiner – ville kunne gjøre meg blind for det

dramatiske i disse barnas liv. Råd fra erfarne forskere var viktig for å unngå dette (Christensen 1999). Faglige utvekslinger var også nødvendig for å bli bevisst egne holdninger. Disse barna har del i foreldrenes liv, og de håndterer betingelser vi skulle ønske de ikke gjorde (Christensen og Pearson 1998). Det virket opplagt at våre ønsker om at de ikke levde det livet de faktisk lever, kunne hindre oss i å se den reelle virkeligheten deres, og dermed i å hjelpe dem.

Det tok tid å gjennomføre programmet om å sidestille de ekstraordinære hendelsene barna fortalte om – og som var forbundet med smerte – med de ordinære. Under de første intervjuene registrerte jeg at jeg var mer tilbakeholden overfor informantene mine enn jeg hadde vært i tidligere studier av hverdagslivet til barn uten spesielle problemer. Jeg kjente en ærbødighet overfor det de sa som fikk meg til å tie, og ikke stille flere spørsmål selv om jeg ikke riktig fikk fatt i det de fortalte. Noen ganger kjente jeg intuitivt at dette var riktig. Andre ganger fornemmet jeg at jeg bidro til å ”lukke” fortellingen for tidlig (for en alternativ strategi se Hydén 2000).

Invitasjon til å bekrefte en god relasjon

Denne beredskapen var delvis forberedt. Fagfolk med erfaring fra å ta i mot og snakke med barn (på krisesenter) som hadde opplevd store konflikter mellom mor og far, hadde understreket at det var viktig å gi barna ”tillatelse” ikke bare til å snakke om far, men også snakke pent om han (Christensen 1999.) I flere tilfelle fant jeg det også naturlig å følge opp og bekrefte det jeg oppfattet som positiv omtale av far, som for eksempel når en av informantene (gutt, 8 år) fortalte at han og broren hadde møtt faren på politistasjonen (arrangert møte) og fått godteri og penger av han. Jeg svarte at jeg skjønnte at han hadde en snill far, og at faren sikkert var veldig glad i guttene sine. Det virket som både han, og et par andre informantene jeg sa liknende ting til, likte å høre det jeg sa. De ble stille en liten stund, og så glade ut.

I andre tilfelle ble mine forsøk på å åpne opp for at faren var glad i dem, avvist med styrke. Et søskenpar på 12 og 14 år virket begge helt bestemt i sitt svar: ”Hvis han var glad i oss, ville han ikke oppført seg så dårlig”. Forut for det hadde de fortalt om møter med faren der de hadde opplevd å bli dårlig behandlet. De hadde gitt han flere sjanser, men bestemt seg for å bryte med han. Historiene var dramatiske og barna ga uttrykk for at de hadde kjent seg dypt krenket.

I dette intervjuet ble svaret mitt å bekrefte at jeg hadde hørt det de hadde fortalt, og at de var flotte barn. At de ble stille, og så lettet og etter en stund også glade ut, ble igjen holdepunkter for å tro at dette var det godt for dem å høre meg si.

Gode grep

Etter hvert utviklet jeg noen grep som gjorde at vi kunne bevege oss videre i en beretning selv om den hadde få nyanser. Et sånt grep var å benytte de samme ordene som barna brukte. Ved å gjøre det etablerer vi en enighet om at ”sånn kan vi snakke om det”(jfr. Andenæs 1991). Jeg brukte ordene, uten helt å vite hva informantene la i dem. Men ved å ta dem i bruk, og få svar på dem, skjønnte jeg litt mer.

I eksempelet nedenfor (gutt 11år) var det betydningen av ordet ’trøtt’ jeg ikke helt fikk tak i. Ved å gå videre får jeg vite litt om guttens måte å manøvrere på.

- Nå går det bedre (med pappa).. Det går bra så lenge han ikke er trøtt.
- Hvordan merker du at han er trøtt?
- Jeg merker det litt på forhånd.
- Hva gjør du når du merker at han blir trøtt?

-
- Jeg prøver mest mulig å ikke snakke.

2.5 Etiske overveielser

Prosjektet åpnet også for *etiske overveielser*. I første rekke dreide disse seg om intervjukontrakten. I tillegg til en ordinær introduksjon med vekt på hensikten med prosjektet og hvorfor akkurat deres deltakelse er viktig, la jeg særlig vekt på å formidle at *de* bestemte hva de ville snakke med meg om. Livsformsintervjuet har en innebygget bekreftelse av dette løftet.

Intervjuopplegget gjør det lite aktuelt å innta en nøytral og distansert posisjon. Barnet ”guider” meg i sin hverdag, og lar meg få innsyn i noen smertefulle erfaringer. Her er den faglig baserte anstrengelsen for å gripe fortellingen et godt redskap til å få tilstrekkelig distanse til å tåle å høre på den. Jeg erfarte at det engasjementet jeg kjente for barna jeg møtte, ikke gikk i retning av forbitrelse overfor han som utøvet volden eller ”dette skulle ikke ha hendt”, men mer tok form av en bekreftelse der og da på at jeg *hørte* at de hadde opplevd mye vondt og at det var vondt for meg å høre på det. Siden vekten ligger på hva barna *gjør* med det som hender, får barna anledning til å vise seg fram. Da faller det naturlig å rose dem. Det er viktig her at det ikke er snakk om ”utvendige” teknikker for å oppnå fortrolighet, men en integrert del av det metodiske opplegget. I den settingen som lages *framstår* informantene på en måte som avkrever respekt, blant annet fordi det blir tydelig hvor mye de faktisk bidrar til utfallet av hendelser. Det gjelder informanter i alle aldre. Når det gjelder overgrep og andre voldshandlinger kan bidraget bestå i at offeret forsøker å redusere omfanget av skadevirkningene. Et slikt perspektiv innebærer ikke at det plasseres ansvar eller skyld hos han eller henne.

I et par av intervjuene kom det imidlertid fram opplysninger som framkalte et engasjement hos meg – med innslag av forbitrelse – over at ikke mer gjøres for å lette situasjonen for disse barna. Dette er rettet mot det hjelpe- og kontrollapparatet som på ulike måter ”supplerer” kritesentrene, men som ikke sjelden ser ut til å agere på måter som hemmer forløp som virker lovende. Et slikt engasjementet kan kanaliseres inn i en plan om å bringe resultatene inn i en forpliktende dialog med praksisfeltet.

3 Barna – om å være barn på krisesenteret

3.1 Samtalen

Til sammen åtte barn fra to krisesentre ble intervjuet, tre jenter og fem gutter. Den yngste informanten var sju år, den eldste var fjorten år. Intervjuer med barn ble valgt som den viktigste datakilden, fordi jeg regnet med at barna var de beste – om ikke de eneste – informantene om hvordan det er å være barn på krisesenter. For at krisesentrene skal bli en bedre base for barna i den perioden de lever der, og styrke dem for det livet som venter etterpå, må kunnskapen økes om hvordan de faktisk håndterer de betingelser som tilbys dem.

Jeg valgte en åpen og fleksibel intervjuform som legger opp til å utforske konkrete hendelser som ligger nær i tid, og som jeg tidligere hadde benyttet (jfr. kapittel 2.3). Denne gangen kom jeg til å gå lenger i å følge informantene enn jeg hadde gjort før. Barnas dagligliv og betingelsene for dette var relativt ukjent for meg, og noen av de livserfaringene de brakte inn i intervjuet, var vonde.

Intervjuene med barna dekket fire hovedtemaer. Vi snakket om *flyttingen* til krisesenteret, *hverdagslivet*, og *pendlingen* mellom senteret og livet utenfor. Samtalene dreide seg mye om daglige gjøremål og samvær, og de liknet mye på samtaler jeg tidligere hadde hatt med barn som levde et liv det ikke var knyttet spesiell bekymring til. Men det var også innslag av dramatik, og hos noen var dette helt dominerende. I tillegg snakket vi om krisesenteret som et hjelpetiltak. Her forsøkte jeg å få barna til å gi sin vurdering av om, og eventuelt hvordan, det hadde vært til *hjelp* å komme på krisesenteret.

Analysen som følger bærer preg av ansatser. Det er lagt vekt på å få fram de momentene barna brakte inn, og å illustrere hvilken type kunnskap en kan få ved å intervju barn på denne måten. Drøftelsene er knappe, og må ses som et første skritt i en mer omfattende studie.

3.1.1 Dramatisk oppbrudd

Vi startet samtalen med flyttingen. Jeg forsøkte å få barna til å fortelle meg noe om omstendighetene rundt avreisen hjemmefra og ankomsten til krisesenteret.

I de fleste historiene framsto flyttingen som en dramatisk hendelse. Noen hadde vært tilstede, vært vitne til at far slo mor, og hadde forsøkt å stoppe han. I andre tilfelle hadde ikke barna bivånet utøvelse av vold, eller de utdypet ikke dette i intervjuet.

For flere av dem var det tydelig at selve flyttingen hadde preg av flukt. Det *hastet* med å komme av gårde, de måtte *skynde seg* så de ikke ble oppdaget. Det gjaldt å være ute av huset før far kom. Noen av barna fortalte om en flukt i flere etapper. Først måtte de som skulle reise hjemmefra samles, en bror kunne være på skolen, en søster hos en venninne.

Jeg oppfattet barna slik at flyttingen var mors bestemmelse: ”Mamma syntes det var nok. Pappa begynte å kjeft for mye”. Det var også hun som ordnet med det praktiske, som å ringe til krisesenteret og etter drosje. Men i en av familiene virket det som barna (12 og 14 år) hadde spilt en viktig og kanskje avgjørende rolle for oppbruddet. Dette var en innvandrerfamilie, og barna behersket språket bedre enn mor. Gjennom skolen hadde de også en tilknytning til omverdenen der det viste seg å finnes hjelpere.

3.1.2 Hyggelig ankomst

Dramatikken i beretningene om oppbruddet hjemmefra dannet en klar kontrast til hvordan ankomsten til krisesenteret ble omtalt. Alle formidlet et godt førsteinntrykk. De som ikke hadde vært der før, ble positivt overrasket. Noen hadde forestilt seg noe mye større, som et sykehus. En som kjente til flyktingemottak, hadde sett for seg en lang bygning som liknet på det.

To av barna fortalte at de ikke hadde skjønt hva slags sted de var kommet til med en gang. ”Vi kom inn på et rom bak kontoret og ble bedt om å sette oss ned...Etterpå fikk vi et rom. Det var stort og veldig rent. Vi spurte mamma hvorfor vi fikk rom. Hun sa vi skulle bo her...Vi ble *så* glad!”

3.2 Hverdagen på krisesenter

3.2.1 Bra med å bo her: Aktivitets- og samværsmuligheter

Under denne delen av intervjuet snakket vi om oppholdet og hverdagen. Vi var innom materielle forhold som beliggenhet og plass, hverdagens rutiner og andre gjøremål, og kontakten beboerne imellom. Jeg forsøkte å få barna til å utdype erfaringene med å bo på et krisesenter, og ba dem nevne bra og mindre bra ting ved denne boformen.

De fleste startet ved å beskrive stedet – beliggenhet og natur – da jeg spurte hva som var bra med å bo her. Det er fint på krisesenteret fordi det er en stor have, og det er fint fordi det er et skogholt rett ved. To gutter snakket mye om en byggeplass like ved. De var blitt kjent med et par av dem som jobbet der, og likte å stå og se på dem. Barna framhevet også aktivitetsmulighetene. Det er bra at det går an å bygge hytte i nærheten, og at det er fine steder å sykle. Et par stykker nevnte biljardbord, og at naboen har trampoline. Fordelen med et stort hus er at en kan leke sisten og gjemsel. Og det er litt spennende med rom på alle kanter. I de rommene hvor det ikke bor noen, kan en gå rundt.

Noen var først og fremst opptatt av mulighetene til samvær. ”Det fine med å bo her er at du aldri er alene”, sa en av informantene. En annen var glad for at familien fikk være sammen. Hun hadde bodd flere måneder på ett rom med mor og flere søsken, og noe av det første hun nevnte da jeg spurte henne hva som var bra med å bo her, var at de fikk være sammen.

Tjenesteutveksling

En av informantene (jente 12 år) hadde utviklet et særlig godt forhold til et par av de andre "samboerne", en jente på to år og moren hennes. Moren hadde fått tilbud om vaskejobb, og hadde spurt tolvåringen om hun var interessert i å tjene noen penger. Store deler av intervjuet kom til å dreie seg om denne jobben. Min informant ga klart uttrykk for at dette var noe hun likte å fortelle om, og viste også at hun satte pris på mine spørsmål. Jeg fikk vite at hun passet den lille jenta to og en halv time, fra klokka seks til halv ni, og at de samme aktivitetene sto på programmet hver gang: barnefjernsyn, bading, mat og lesing. Det kom fram at hun hadde kompetanse for en slik oppgave fra før. Hun hadde badet og stelt småbarn før, for hun hadde en kusine på samme alder. Det viste seg også at hun hadde lært noen gode grep fra moren til jenta. For eksempel hender det ofte den lille svarer "vil ikke" når hun sier de skal bade. "Kom og kjenn på vannet", lokker den store da. Da kommer hun, og når hun kjenner på vannet, får hun lyst.

Vi sparer penger

En av informantene (gutt, 7 år) trakk fram økonomiske forhold da jeg spurte hva som var bra med å bo her. "Det er fordel å være her, for vi sparer litt penger. Trenger ikke kjøpe så mye". Han var innforstått med realitetene, som andre barn i familier med dårlig økonomi (Gustavsen Tvetene 2001).

3.2.2 Ikke så bra med å bo her: For mange folk og regler

På mitt spørsmål om hva som ikke er så bra med å bo her, la de vekt på noe av det samme som det de trakk fram som bra. At huset er stort, og at det bor mange der, gjør at det er flere å være uenig med, og bli forstyrret av. Lydnivået kan bli høyt. "Det er ikke lett å gjøre lekser i alt styret", fortalte en. Når han hørte folk går i etasjen over, syntes han det var vanskelig å konsentrere seg. En annen trakk fram noen av ulempene med å bo sammen med en ett - åring: "Her kan en ikke gå ned (i stua) uten å holde i tingene sine".

Noen likte ikke helt at reglene var annerledes enn hjemme, og at de ikke kunne bestemme så mye som de var vant til. En nevnte at han hadde flere typer pålegg å velge mellom hjemme. En annen syntes det er dumt at han ikke alltid kunne velge hva de ville se på fjernsyn. Og så må de legge seg ganske tidlig.

En annen svarte at han var trist over brudder med faren på spørsmålet om hva som ikke var så bra med å bo på kriesenter. "Jeg ble litt lei meg for at jeg ikke så pappa (da vi kom til kriesenteret)".

3.2.3 Det er ikke sånn en skal bo

På mange måter ga samtalene med barna meg et innsyn i det å bo på kriesenter som noe nokså alminnelig. De snakket om konkrete, praktiske forhold, og fulgte langt på vei min invitasjon om å sammenlikne livet der med det vanlige livet utenfor.

Men samtidig var de bevisst at det å bo på et kriesenter ikke var en riktig måte å bo på. Det virket som denne vissheten om at de bodde på et spesielt sted var vanskelig for noen, og at de så det slik nokså uavhengig av de konkrete fordelene og ulempene for øvrig, og selv om de ga uttrykk for å ha det bra. "Det er ikke gøy å bo på kriesenter, for da bor du sammen med masse andre. Jeg vil bare bo med moren min og broren min... Jeg har aldri bodd på kriesenter før". Noen valgte en strategi av hemmeligholdelse. "Jeg har ikke sagt det til noen...vil ikke at de skal si (med ertende tone): *Du* bor på kriesenter. Mamma har også sagt det, at jeg ikke skal si det til noen".

Det ekstraordinære ved situasjonen ble også tydelig når de kom inn på relasjonen til far. En av informantene (gutt, 11 år) var glad for beskyttelsen krisesenteret ga: Det er fint at ingen kan komme seg inn her – det er en lettelse”.

3.3 Om å pendle mellom krisesenteret og livet utenfor

3.3.1 Pendling på to plan

Min interesse for å studere barn på krisesenter var i utgangspunktet knyttet til et ønske om å forstå hvordan barna håndterte livsbetingelsene sine. Jeg så det som spesielt viktig å innhente kunnskap om hvordan de taklet det jeg kalte ”pendlingen” mellom krisesenteret og livet utenfor.

Barna formidlet sine erfaringer med pendling på to plan. De snakket for det første om pendling som det å overkomme *fysisk avstand*. Flyttingen til krisesenteret medførte for de fleste at avstanden til skole og fritidsaktiviteter ble lengre enn før. Dermed ble det også problemer med å opprettholde sosiale relasjoner. I noen tilfelle ble det brudd i aktiviteter og relasjoner av kortere eller lengre varighet. Andre ganger kompenserte gode transport-systemer. For det andre snakket de om pendling som det å forflytte seg til og fra et ”*gjemmested*”. Betingelsene for pendlingen viste seg å variere mellom sentrene, blant annet ble ”adgangsreguleringen” håndhevet forskjellig, noen steder nokså strengt, mens andre åpnet mer opp, og tillot venner på besøk.

3.3.2 Mange elementer spiller inn

Noen av intervjuene ga innsyn i detaljene i dagliglivets organisering, og jeg oppdaget at mange elementer var avgjørende for forløpet av pendlingen. Barneintervjuene viste her sitt store potensiale som kunnskapskilde, ikke minst når det gjaldt i hvilken grad barna selv bidro til å opprettholde kontinuitet. Hvilke transportsystemer som ble valgt var avhengige både av hva som fantes av *lokale* ressurser, som eksisterende bussruter, tilgang til drosje eller ”vaktmester” ved senteret med bil, og *egne* ressurser som sykkel eller mors bil. Flere forhold viste seg å være avgjørende for hva barna i en gitt situasjon foretrakk. En informant virket for eksempel helt fornøyd med en forholdsvis lang busstur til skolen. Det viste seg at to av hennes venner brukte samme transportmiddel.

Samtalene hjalp meg til å se at mulighetene til å opprettholde sosiale kontakter ikke bare var avhengig av de bevegelsene barna på krisesenteret selv sto for, men også av andres bevegelser. Jeg fikk øye på andre unge ”pendlere”, for eksempel barn med skilte foreldre. En av informantene fortalte at faren til en klassevenninne bodde nær krisesentret, og at de to gjerne var sammen når venninnen var på besøk hos han. Dette så jeg først som et lykkelig sammenreff, men fant etter hvert at det også kan være grunn til å tillegge jentenes eget bidrag vekt. Når de materielle forholdene lå til rette for akkurat deres samvær, grep de muligheten.

Noe av det barna sa tyder på at adgangsregulering praktiseres forskjellig på ulike sentre. For eksempel fortalte en jente på et krisesenter at det var helt greit å ha overnattings-gjester. Det hadde hun hatt flere ganger. En gutt fra et annet senter hadde fått vite at det ikke var aktuelt å ta med venner dit. Men etter hvert som flere biter av informasjon falt på plass, så jeg at flere forhold enn ulike åpningsregler kunne være avgjørende for utfallet. Avstand og transportsystemer så som nevnt ut til å spille inn. Lokalt nettverk likeså.

I tillegg så det ut som om *forhandlinger* på ulike plan hadde betydning. Hvor lenge familien har bodd på krisesenteret kunne ha noe å si for hvor langt de ansatte strakk seg for å tilrettelegge for det som regnes som et normalt liv for barn. Det virket også som familiens relasjoner til de andre på senteret kunne spille inn. De andre beboerne måtte være åpne for besøk. I tillegg til alt dette, så det ut til å bety nokså mye hvor sterkt barnets og familiens - eget ønske om besøk er.

3.3.3 Kontakt med far

Et sentralt element i beretningene om forflytningene mellom krisesenteret og livet utenfor handlet om sosiale relasjoner. Som vi har vært inne på, ga barna eksempler på at det å bo på krisesenter både kunne innebære brudd i kontakten med venner, men også at det ikke behøvde å skje. Oppholdet åpnet også for nye kontakter, blant de øvrige beboere og naboer.

De fleste barna omtalte faren sin, eller mors samboer, under intervjuet. Noen kom inn på han litt i forbifarten, som i en bemerkning om at "...pappa og jeg er glad i å fiske", andre fortalte om møter, arrangerte eller tilfeldige. Hvis barna ikke selv bragte far inn i samtalen, forsøkte jeg å lage åpninger for at de skulle gjøre det. I ettertid vil jeg karakterisere min lydhørhet overfor relasjonen til far som særlig stor, og kanskje også større enn overfor barnas øvrige sosiale relasjoner (jfr. 2.4).

Barna knyttet både positive og negative kommentarer til det bruddet med far som flyttingen til krisesenteret medførte. For en av informantene var det at han ikke fikk se far en av de tingene som ikke var så bra med å bo på krisesenteret. For en annen var det at ingen (og heller ikke far) kunne komme inn, noe av det som var bra med å være der.

Men selv om selve flyttingen til et krisesenter førte til brudd med far, ble senteret i mange tilfelle også en base for kontakt. Krisesenteret kunne legge til rette for kontakt, eventuelt i samarbeid med politi eller barnevern.

Møter med far inngikk også som del av barnas bevegelsesmønster og nettverk, på barnas initiativ eller mer tilfeldig. Faren til en av informantene (jente 11 år) hadde fått trampoline i hagen, og i en periode kom hun innom sammen med en venninne for å hoppe i den. Faren bodde nær skolen. En annen (jente 13 år) var på besøk hos en klassevenninne som bodde i nærheten av mors samboer (som de hadde flyktet fra). Han hadde sittet på verandaen da de gikk forbi, og hun hadde gått en tur med hunden.

3.4 Et sted å få hjelp

Intervjuguiden la først og fremst opp til å fange opp dagliglivet på krisesenteret og "pendlingen" mellom senteret og livet utenfor. De fleste barna svarte på denne invitasjonen med å utdype det "alminnelige" med å bo på et krisesenter. Men et par av intervjuene inneholder lite om livet på senteret. De er preget av vonde opplevelser forut for flyttingen, og mens familien har bodd på senteret og har vært ute på besøk. I fortellingene foregår det triste og dramatiske *utenfor* – i møtet med far og hans familie. I forhold til dette oppleves det å være *innenfor* som trygt. Disse barna omtaler sitt nye liv på krisesenteret i sterkt positive ordelag: "Nå opplever vi for første gang hva det vil si å være glad. Vi føler oss trygge her. Det opplevde vi aldri hos pappa." Selve eksistensen av krisesenteret hadde vært redningen for dem. Det insisterte de på å snakke med meg om.

Men også i de intervjuene der hovedvekten lå på dagligdagse hendelser, kom vi inn på mulighetene til hjelp. Dette gjaldt særlig det ene senteret der det ble gjennomført samtaler med fokus på de traumatiske opplevelsene barna hadde vært gjennom. Mine unge informanter fra dette senteret hadde alle hatt slike samtaler. Erfaringene fra disse samtaler hadde antakelig betydning for de vurderingene jeg fikk del i.

En av dem (gutt, 11 år) svarte på spørsmålet om det hadde hjulpet å komme til krisesenteret, ikke bare på vegne av seg selv, men også på vegne av pappa: ”Det har vært hjelp for meg (å komme hit)...Det har hjulpet for meg at han (pappa) ikke har fått kjeftet så mye... Det har hjulpet for pappa at han får tenkt over det han har gjort.”

Han utdypet også hvordan samtalen hadde vært til hjelp: ”Det har hjulpet å få snakke med noen ...å dele følelsene sine. Man blir letta når man snakker med noen i stedet for å ha alt inni seg. Følte meg veldig tung før jeg hadde snakka med noen...lettere etterpå.” Han fortalte at han hadde lagt merke til at noe av det samme hadde skjedd med moren en gang. Hun hadde virket fortvila, og så hadde hun snakket lenge i telefonen med en hun kjente godt på jobben. Etterpå var hun gladere.

Men noen ga uttrykk for erfaringer om at løsningen ligger i taushet. En gutt (7 år) sa det slik: ”Hvis ikke mamma hadde sagt noe, hadde de ikke delt seg.”

3.5 Planer for framtida

Et av spørsmålene mine hadde barna lite å si til. Jeg ville vite hva de tenkte om tida framover, og hvordan det ville bli å flytte fra krisesenteret. De visste at den nåværende boligen var en slags mellomstasjon – men var usikre på varigheten av oppholdet. Flere var også usikre på hvor de skulle flyttet. Det virket som de var klar over at en løsning på boligspørsmålet var avgjørende for at de kunne dra. De så for seg en egen, ’ordentlig’ bolig for seg selv og familien. De håpet det skulle ordne seg snart. Det ville bli godt å få eget rom.

3.6 Hva kan en lære av å snakke med barna?

3.6.1 At barna bidrar

Intervjuformen la opp til at informantene fortalte om hva de gjorde der de befant seg. Gjennom den enkeltes beretninger om egne bevegelser og overveielser, ble aktivitetsmuligheter både på krisesenteret og utenfor synliggjort. For det første kom det fram at det å bo på krisesenter innebærer å bo på et *sted*, ikke bare i et hus. Barna fortalte om muligheter til utfoldelse i de nære omgivelsene, som sykling og hyttebygging. Samtidig sa de noe om hvilke handlingsmuligheter de så innendørs i denne litt spesielle boligen, og også noe om begrensningene. Fortellingene om aktivitetene rommet også opplysninger om plassene de foregikk på.

For det andre viste de at det å bo på krisesenter betyr muligheter til *samvær*. Når mange bor på samme sted, ligger forholdene til rette for at det knyttes kontakter mellom ”samboerne”. Barna fortalte om aktiviteter som involverte andre barn på senteret på omtrent samme alder som dem selv, men det var også tydelig at relasjoner til atskillig eldre og yngre beboere var viktige.

Intervjuene illustrerte for det tredje at barna på mange måter bidrar til å forme det livet de lever. Der krisesenteret lå i nærheten av hjemmet barna hadde flyttet fra, var selvsagt betingelsene for å opprettholde kontakter bedre enn der det var store avstander. Ulike støttespillere (mamma, vaktmester på senteret, en pappa til en kamerat), som la til rette for barnas 'pendling', hadde en plass i beretningene. Men det var tydelig at informantene mine og vennene deres tok hånd om mye av det sosiale livet selv, og at de bidro til å binde sammen livet på det midlertidige "gjemmestedet" og livet utenfor.

3.6.2 Å nyansere oppfatninger

Intervjuene med barna fylte ikke bare kunnskapshull, men åpnet også opp for å nyansere noen av de forestillingene jeg hadde med meg inn i prosjektet. En av disse var at det å bo hjemme var en 'vanlig' måte å bo på og det å bo på krisesenteret som en 'uvanlig'. Selv om barna i noen grad bekreftet kontrasten, bidro de også til å gjøre den mindre skarp. I fortellingene om dagliglivet på krisesenteret ble ikke bare det ualminnelige ved denne boformen tydelig, men også det alminnelige. Og tilsvarende ble det 'uvanlige' ved hjemmelivet svært synlig. Min ureflekterte forestilling om hjemmelivet hadde ligget nær 'det gode liv'. Barnas fortellinger bidro til å endre den.

Et annet utgangspunkt var at krisesentrene hadde en klar funksjon som tilfluktsted for kvinner, og at bruddet som var så viktig for dem, kunne være problematisk for barna, og særlig de største. Jeg forventet at barna først og fremst skulle streve med å opprettholde kontinuitet. Gradvis ble jeg mer og mer lydhør overfor det jeg hørte som gikk i andre retninger. De illustrerte på ulike måter det enkle poenget at det ikke er bra at noe som er dårlig, fortsetter.

Intervjuene med barna skjerpet også bevisstheten om hvordan språket preger tenkningen. Utgangspunktet for studien var at fokus skulle dreies fra mødrene til barna. Men enten jeg formulerte det slik at mødrene kom med barna sine til krisesenteret, eller barna kom med mødrene sine, var det forholdet mellom 'mor og barn' jeg konsentrerte meg om. Relasjonene barna i mellom måtte barna minne meg på. I deres historier ble søsken tydelige. De snakket om brødre og søstre og ikke minst venner. Også viktige andre kom inn, deriblant dyr.

Det er også et viktig metodepoeng her. Den måten vi spør på er alltid bestemmende for de svarene vi får. Intervjuformen i denne studien legger opp til å utforske hverdagslivets små og store hendelser. Da omfattes mer enn det som er arrangert spesielt for barna. I dette perspektivet blir det mange likheter mellom det livet barna på krisesenter lever og livet til andre barn.

---

4 Mødrene - om å ha barn på krisesenter

4.1 Samtalen

Jeg fikk anledning til å intervju de tre mødrene til fire av informantene. Som i barneintervjuene forsøkte jeg å legge hovedvekten på hverdagen på krisesenteret, og samtidig dekke noe av forløpet fram til ankomsten, og planene framover. I samtalene med barna var jeg ute etter innsikt i det å *være* barn på et krisesenter. Hos mødrene deres søkte jeg kunnskap om det å *ha* barn på krisesenter.

Det var en klar forskjell i den måten de to gruppene grep invitasjonen til å snakke om situasjonen sin og det som hadde hendt. Mens mødrene brukte mye av tida til å snakke om barnas far (eller samboeren) og hvordan han hadde oppført seg, var ikke dette et tema som tok mye plass hos barna. I intervjuene med mødrene ble det slik at relasjonen til mannen i stor grad dominerte intervjuet (se også Jonassen og Eidheim 2001:35). Barna berørte også forholdet til far, men som ett av flere viktige forhold. I det hele tatt snakket barna mer om det udramatiske i livet sitt enn mødrene gjorde.

I intervjuene med mødrene, kunne jeg identifisere tre temaer av særlig relevans for det å ha barn på krisesenter. De snakket om barnas involvering, om krisesenteret som boligløsning, og som hjelpeinstans.

4.2 Barnas involvering

Selv om mødrene kretset rundt mannen i fortellingene sine, ga de også barna en tydelig plass. De snakket om mishandlingen som hadde foregått på en måte som gjorde det synlig at barna var involvert. Det at barna kunne ha pådratt seg skader, vekket i særlig grad mødrenes fortvilelse.

Også avgjørelsen om å forlate mannen og dra til krisesenteret knyttet de til barna. De så det slik at de ikke kunne utsette barna sine for belastningene med å leve i en situasjon preget av fysisk og/eller psykisk vold lenger. To av mødrene omtalte bruddet og flukten til krisesenteret som helt og holdent deres avgjørelse. En av dem uttrykte seg slik: "Jeg bestemte at her skulle vi ikke være en time lenger". Men ellers i intervjuet fikk barna plass i et "vi". De hadde blitt enige om å flytte fra Vestlandet hvor de hadde bodd og trivdes i fem år – og hjem til kjæresten hennes på Østlandet. Hun hadde spurt barna på forhånd om hva de syntes om å flytte, og de hadde først gitt uttrykk for tvil, men så hadde de gått med på det. Slik hun så det, var det en familieavgjørelse. Det var etter flyttingen mishandlingen startet.

I fortellingen til den tredje moren var barnas involvering enda tydeligere. Som de andre mødrene var hun opptatt av at barna led under den dårlige behandlingen hun og barna var utsatt for, men understreket gang på gang sin egen maktesløshet. Barna omtalte hun i større grad som handlende subjekter. Slik snakket også barna om seg selv.

4.3 Krisesenteret som boligløsning

De tre mødrene roste krisesenteret. Selve eksistensen av senteret hadde vært av stor betydning for at familiene kunne bryte opp, for en av dem var det helt avgjørende. Hos alle tre hadde mannen blitt boende i boligen. Et brudd med han innebar at de ikke hadde noe sted å bo. Krisesenteret representerte dermed også en løsning på et boligproblem.

For to av familiene var den midlertidige boligløsningen blitt langvarig. De hadde bodd på krisesenteret i mange måneder, og problemene med å skaffe ny bolig ble etter hvert det største hinderet mot å flytte ut. Mødrene opplevde at personalet på senteret gjorde hva de kunne for å hjelpe, men at de hadde begrensede midler til rådighet. De var svært takknemlige for å kunne bli boende til de fant en løsning.

Mødrene ga uttrykk for at det å bo mange sammen var en kilde til støtte. Damene kunne hjelpe hverandre både med praktiske og følelsesmessige ting. De forsto hverandre, for de hadde vært igjennom noe av det samme. Men samboerskapet kunne av og til også gi grunnlag for konflikter som gjerne følger med trangboddhet; om lyder, rydding og renhold. Beboere med ulik kulturbakgrunn snakket om 'vi' og 'dem', og ga uttrykk for irritasjon så vel som følelser av å være krenket.

Alle gledet seg til de kunne flytte til et sted for seg selv. De var glad for mulighetene i den midlertidige boligløsningen, og for all støtte og hjelp. Men de savnet å ha litt privatliv. Det var det de mest av alt så fram til.

4.4 Krisesenteret som hjelpetiltak

Mødrene var enstemmige i sin positive omtale av den hjelpen de hadde fått på krisesenteret. De skrøt av hvor hjelpsomme de ansatte var, at de var flinke til å tilrettelegge og at de også tok seg tid til å prate. De var også opptatt av at de som jobbet på senteret var svært flinke med barna. Alle framhevet at barna hadde blitt positivt overrasket over stedet, og likte seg godt. Slik de oppfattet det, hadde ikke barna deres lyst til å reise derfra.

For en av mødrene hadde konflikten med mannen medført kontakt både med barnevernet og rettsapparatet. Hennes omtale av disse instansene sto i skarp kontrast til hvordan hun snakket om krisesenteret. Der fikk hun "helt fantastisk hjelp". Barnevernet hadde vært helt passive. Rettsapparatet hadde dømt barna til samvær mot deres vilje.

4.5 Hva kan en lære av å intervjuer både mødre og barn

Ved å intervjuer noen mødre i tillegg til barna, ble noen viktige ulikheter i den posisjon de to innehar belyst. For eksempel så det ut til at barna på et viktig område hadde flere ressurser enn mødrene sine. De hadde et større nettverk å spille på.

For det andre ble det tydelig at mye var likt for de to. Dette ga anledning til å nyansere en oppfatning om at de to posisjonene var svært ulike. Å få et pusterom, og få lettet en tung bær, var viktig for begge. Både barna og mødrene ønsket seg litt mer privatliv. Begge lengtet etter bolig for seg selv.

Asylfunksjonen var også viktig for dem. Mye tyder på at det er en forenklet forestilling å anta at mødre ønsker lukkethet og barn åpenhet. Materialet peker heller mot å se på samhandlingsprosesser mellom barna og mødrenes deres, og mellom barna og viktige andre. Selv om en av informantene syntes det var dumt at han ikke kunne ha venner på besøk, uttrykte han en klar reservasjon mot en slik åpenhet som det å ha besøk av venner ville innebære. Han hadde i grunnen ikke lyst til å fortelle hvor han bodde. Det virket som han og moren var blitt enige om at det var det beste for dem.

5 De ansatte – om å hjelpe barna på krisesenteret å være barn

5.1 Samtalen

De to foregående kapitlene har fokusert på brukerne av krisesentrene. Barna og mødrene deres formidlet erfaringer med denne måten å bo på, og selv om disse ikke bare var positive, var det en grunntone av takknemlighet over at krisesentre fantes hos de fleste. De var glade for at institusjonen hadde åpnet sine dører for dem, og for at de ansatte var så imøtekommende.

Hjelperne hadde et helt annet utgangspunkt. De så på sin egen virksomhet med kritisk blikk, og blikket var særlig kritisk når vi snakket om barnas situasjon. Det var tydelig at de hadde en beredskap for dette temaet. De hadde selv satt barna på dagsorden for flere år siden, og på ulike måter forsøkt å fremme et barneperspektiv, både på det enkelte krisesenter, og i større faglige sammenhenger. Men de syntes ikke de hadde kommet langt nok, og benyttet anledningen samtalene med meg ga til å drøfte utfordringene i arbeidet sitt. Når brukerne stort sett er positive i sin omtale av krisesenteret og det arbeidet som gjøres der, og hjelperne er nokså kritiske, må det ses i sammenheng med at de har helt ulike posisjoner innenfor dette hjelpetiltaket.

Det er til sammen seks ansatte som har kommet i tale her, tre ledere og tre med et særlig ansvar for barn. Disse hjelperne var knyttet til fire krisesentre, og barna og mødrene deres bodde på to av dem. På de øvrige to sentrene var det ikke barn i skolealder mens datainnsamlingen pågikk. Til sammen utgjør materialet en kilde til kunnskap om hvordan ansatte vurderer barnas stilling på krisesenteret, hvordan de legger opp arbeidet sitt og hva de ser som de største utfordringene. Innenfor rammen av denne studien har det bare vært mulig å ta noen skritt i analysen. Disse – og andre – vil følges opp i den påfølgende studien.

5.2 De ansattes bekymring

De ansatte uttrykte nokså enstemmig at de var bekymret over barna på krisesenteret. Selv om bekymringen tok ulike retninger, var det en kjerne som gikk igjen. Alle var bekymret for at barna ikke fikk være barn. Noen brukte akkurat de ordene, andre formulerte seg mer indirekte.

Samtalen tok utgangspunkt i de ansattes møte med barna på krisesenteret. Det var der de observerte barna og var sammen med dem, og det var der de hadde muligheter til å støtte og hjelpe dem. Men alle trakk forbindelsen tilbake til det som hadde skjedd før familien

kom til senteret, og minnet om at det var volden hjemme som først og fremst hindret barna i å være barn.

Relasjonen til mor ble et sentralt tema i intervjuet. Dette forholdet har informantene hatt innsyn i gjennom observasjon, og de uttrykte bekymring over at alt ikke alltid var sånn som det burde være. Noen ganger så de tegn til at barnet var blitt ”større” enn mor.

De klareste eksemplene på dette hentet de fra familier med en annen kulturbakgrunn enn vår egen. Det gjaldt for eksempel når barna ble brukt som tolk for mødrene, eller når mødrene støttet seg til barna på andre måter. Informantene pekte også på at barna selv kunne bidra til denne ”voksengjøringen” av seg selv. Barna kunne gi uttrykk for at de satte pris på mulighetene til å vise seg store, men hjelperne var likevel bekymret. Praktiske ting var det i orden at de hjalp til med, men ikke følelsesmessige ting.

Bestrebelsene på å hjelpe barna dreide seg på ulike måter om å påvirke relasjonen mellom mor og barn, slik at barnet *fikk* være barn i større grad, og slik at barna *lot* seg selv være det. Sagt med andre ord forsøker de på ulike måter å bidra til at barna holdes små. Dette skjer både ved å forsøke å hindre barna i å utføre oppgaver som regnes som ”for voksne” for dem, og ved å legge til rette for alternative aktiviteter.

5.3 Hva trenger barna?

De ansatte omtalte to nokså ulike måter å hjelpe barna på. Den ene måten var å skape et *frirom* der de kunne utfolde seg mest mulig uforstyrret av den situasjonen de befant seg i. Fritidsaktiviteter av ulike slag, i og utenfor kritesenteret, er eksempler på slike rom. Den andre måten var å gå inn i barnas traumatiske erfaringer og bearbeide disse. Her var metoden å *samtale* med barna om det som hadde hendt.

Alle var opptatt av å legge til rette for frirommet. At barna trengte egne arealer og aktiviteter spesielt tilrettelagt for deres alderstrinn, var det stor enighet om, og regelmessige samlinger med lek og hobbyaktiviteter var en del av programmet. Flere sa eksplisitt at de var opptatt av å gi barna noen gode opplevelser mens de var der, som å gå på teater og kino. Frivillige – som for eksempel Røde kors – var viktige støttespillere for å få til ulike former for utflukter. Det var mitt inntrykk at det er en høy grad av bevissthet om at barna trenger et frirom mens de er på kritesenteret, og at mange har kommet langt i arbeidet med å tilrettelegge for det.

Synspunktene på å bearbeide barnas traumatiske opplevelser var mer sammensatt. To av sentrene hadde erfaringer med slike arbeidsmåter. Et av dem gjennomførte regelmessig samtaler med barna ved innflytting (se 5.4). På det andre har det foregått et utviklingsarbeid der det samtales med barn ved hjelp av bilder og tegninger (Holmsen 1999). Men flere av informantene på de øvrige sentrene ga uttrykk for tilbakeholdenhet – og i noen grad skepsis – overfor en terapeutisk orientert måte å arbeide på. Det måtte ikke ”spørres og graves” i barnas voldshistorie. De var opptatt av at barna måtte bestemme selv hvilke skritt de ville ta, og hvilken hastighet de ville bevege seg i. Etter deres mening var det best om barna kom inn på voldsopplevelser mens de drev med andre ting, og samtalen inngikk som en naturlig del av omgangen med barna.

Kan hende ligger det ulike syn på hva barn i krise trenger til grunn for de forskjellige strategiene i hjelpearbeidet. Det kan ikke denne undersøkelsen gi svar på. Men hjelpernes erfaringer er alle fall ulike. De som er skeptiske til terapeutisk orienterte arbeidsmåter har heller ikke erfaringer med det, og ’utsetter’ seg dermed ikke for at synet deres kan endres

(Jfr. Solberg 1990:134). De som har slik erfaring, får bekreftet at denne måten å hjelpe barna på har et potensiale.

5.4 Å snakke om det traumatiske

5.4.1 Innsyn i hvordan barna håndterer det traumatiske

De to måtene å samtale med barna på, sikter begge mot bearbeiding og mestring. Arbeidet med samtalebildene (Holmsen 1999) er ikke studert nærmere i denne undersøkelsen. En drøfting av noen av grepene i den andre samtaleformen følger nedenfor, basert på intervju med hjelperen som gjennomførte slike samtaler.

Samtaler med barna blir gjennomført ved inntak. Noen kommer til flere samtaler. En av de ansatte har dette som spesiell arbeidsoppgave, legger til rette for at barna kan snakke om det traumatiske, og får innsyn, ikke bare i hva som har skjedd, men også i hvordan barna håndterer den situasjonen de er oppe i. Det ser ut til å være interessante paralleller mellom denne type samtaler og livsformintervjuet (jfr. kapittel 2.3) som er benyttet i denne studien.

Samtalen gir innsyn i et bredt spekter av strategier. I den ene enden kom det informanten (den ansvarlige for samtale) oppfattet som lært hjelpeløshet: ”Det nytter ikke hva jeg gjør”, eller: ”Det er ikke så farlig med meg...om far slår meg, bare han ikke slår mamma og bare ikke lillebror blir redd.” Noen av barna ga uttrykk for resignasjon og skuffelse, når moren etter deres syn hadde brutt et løfte om ikke å reise tilbake til en voldelig far.

I den andre enden kom involvering og forsøk på påvirkning. En jente hadde vært på senteret med moren sin tre – fire ganger før. Moren ville reise hjem igjen, og datteren trampet i gulvet og ropte: ”Du drar ikke tilbake!” Med en gang virket det ikke som det gjorde så sterkt inntrykk, men denne gangen dro ikke moren tilbake. Denne og andre episoder kan tyde på at barna er viktige for å få mor til å bryte. Det ser ut til å gjøre inntrykk på mor at barna bryr seg.

5.4.2 Forsøk på å styrke barnas produktive strategier

Samtalen legger opp til å styrke barnas handlingsrom, ved å forsøke å bidra til at de opplever at det er noe de kan gjøre selv. En måte det kan skje på er å ta til motmæle mot offerposisjonen ”.. Det nytter ikke hva jeg gjør. ..det er ikke så farlig med meg”, med et svar som: ”Du er like viktig. Han har ikke lov å slå deg. Det er ikke riktig at du har det sånn”. I følge min informant kan denne type svar bli møtt med overraskelse, undring og glede.

Et annet grep er å sette barna på sporet av overlevelsesstrategier for tida etter oppholdet på kriesenteret. Hjelperen oppfordrer til å holde kontakt etter hjemreisen, via telefon eller ved å delta i møter med ”barnegruppa”. Selv om de ikke så ofte benytter seg av det, tror hun det kan være av verdi for barna å vite om anledningen. I et konkret tilfelle – da et barn viste uro for hva som kunne skje når de flyttet hjem, hadde hun spurt om det var noen han kunne ringe til. Det spørsmålet hadde framkalt en tydelig lettelse: ”Ja!! Jeg vet noen jeg kan ringe til!”

Informanten viser ydmykhet i sitt svar på spørsmålet om hvordan hun vurderer resultatene av denne måten å arbeide med barna på: ”Samtalene kan representere små drypp”. Hun observerer lettelse hos barna, og av og til uttrykker de også med ord at de

kjenner seg lettet etter en samtale. Når de ber om å få komme igjen, tar hun det som et tegn på at barna har utbytte av å snakke om situasjonen sin. Det gjør hun også når krisesenteret får rapporter fra barnevern og skole om positiv utvikling.

Det må legges til at hjelpe- og støttearbeid selvsagt også finner sted utenfor de formaliserte samtalerommene. Informantene fra sentrene der det ikke blir gjennomført systematiske samtaler med barna, ga eksempler på det. Flere hadde observert at forsikringer som ”Vi som er her gjør alt for å hjelpe mor, så dere trenger ikke bekymre dere”, bidro til at barna slappet mer av. En prinsipiell skeptisk holdning overfor terapeutisk orienterte arbeidsmåter ser ikke ut til å hindre det en kan kalle terapeutisk orienterte arbeidsgrep.

5.5 utfordringer

Alle understreket at *mors tillit* er en forutsetning for å oppnå resultater i arbeidet med barna. Hun må få et pusterom fra omsorgsoppgavene for å samle krefter, og hun må støttes i sin morsgjerning. I neste omgang kan hun komme til å be hjelperne om råd.

Å nå fram til mor når hun ikke selv er klar, oppfattes som en av de store utfordringene. Der de forsøker å holde kontakt med familien etter at de har reist fra krisesenteret, er erfaringen at det kan være vanskelig å få til hvis familien hadde flyttet hjem igjen til den voldelige faren: ”Det ligger en motsetning mellom det hun vet hun burde, og det hun likevel velger å gjøre. Det skrapet henne litt for mye å komme hit.. (til krisesenteret)”. De ser at muligheten til å påvirke mor er begrenset til den perioden de er på krisesenteret. Ofte blir tida knapp.

Et par av informantene ser de *ansattes holdninger* som den største utfordringen. De mener å observere en tendens blant vaktene til å se på barna som ”mors ansvar” og i for stor grad overlate til henne å ivareta relasjonen. En framholdt at vaktene i for liten grad var bevisst at daglige rutiner har betydning for kvaliteten på barnelivet på krisesenteret. Hun reagerte for eksempel negativt på at barna fikk se mye på video.

Informantene ser også store utfordringer utad i forhold til det *øvrige hjelpe- og kontrollapparatet*. Alle rapporterer om problematiske samarbeidsrelasjoner, men hvilke de oppfatter som særlig vanskelige, varierer. Barnevernet og rettsapparatet får mest omtale.

Flere er sterkt kritiske til *barnevernet*, og er opptatt av å holde avstand. De understreker at det er viktig at mor får være i fred, og kjenne seg trygg, i sær i den første tiden. For noen er fravær av meldeplikt en viktig betingelse for å kunne gi mor denne roen. Den kritiske holdningen til barnevernet grunner delvis erfaringer med at barnevernet er en hjelpeinstans som mangler respekt for dem de skal hjelpe. Men støtten til mor er ikke ubetinget: ”Vi prøver mye før barnevernet. Men det går en grense. Vi forsøker å vise mor at barnevernet kan ha noe å tilby, at hun kan få støtte gjennom barnevernet hvis hun er sliten.” Det hender også at de presser mor, og konfronterer henne med mulige konsekvenser av handlingene hennes. ”Hvis for eksempel mannen overtaler mor til å komme hjem, forsøker vi å påvirke henne, og ber henne være forsiktig. Nå må du ikke bare tenk på deg selv, men også på barna, sier vi. Når vi har prata med ungene, vet vi at de vet. Noen ganger har vi ringt barnevernet. Vi sier at naboene følger med, barnevernet følger med.”

Noen så forholdet til *rettsapparatet* som den største utfordringen. Informanten på senteret der de gjennomfører terapeutisk orienterte samtaler med barna, fortalte at hun mange ganger kjenner seg oppradd over barnas situasjon. Det verste for henne er likevel møtet med rettsapparatet. Deres avgjørelser kan få henne til å kjenne seg virkelig maktesløs.

Samtidig uttrykker informantene en viss optimisme over det de oppfatter som en økende innsikt i familievold hos samarbeidspartnerne. Alle er ikke kritiske til barnevernet. Noen har etablert gode samarbeidsrelasjoner, og opplever gjensidig tillit. Flere skryter av skolen. Politiet får mye ros. Flere framhever Røde kors som en viktig hjelper for barna. Ut fra det de forteller, virker det avgjørende for en positiv vurdering av samarbeidet med andre instanser at det er etablert gode relasjoner mellom personer på krisesenteret og personer hos samarbeidspartnerne. Krisesentrene ser ut til å nedlegge et stort arbeid for å etablere og vedlikeholde slike relasjoner. De driver også informasjonsarbeid overfor andre yrkesgrupper. Juriststanden nevnes som den tyngste gruppa å arbeide med, men også at det er konkrete holdepunkter for framgang: "Måten de spør på viser at de har forstått noe, og at de forstår mer og mer."

---

6 Konklusjoner

6.1 Grunnlag for handling

Utgangspunktet for denne studien var at Barne- og familiedepartementet ønsket å få bedre forskningsbasert kunnskap om barn på krisesenter. Siktemålet med forskningen var at den skulle utgjøre grunnlag for handling. Krisesentrene skulle bli bedre i stand til å hjelpe barna. Noen slike ansatser forelå allerede, men slik jeg vurderte forslagene til forbedringer, hvilte de på et ufullstendig kunnskapsgrunnlag. De manglet basis i barnas erfaringer. Et nødvendig første skritt var etter mitt syn å anerkjenne barna fullt ut som brukere, både analytisk og i krisesentrenes hverdag.

I den studien som rapporteres her er det gjort forsøk på å følge et slikt program. Mens den vanlige måten å omtale barn med voldserfaringer har vært som passive ofre, er det her gjort bestrebelse på å framstille dem som handlende subjekter. Barnas konkrete livssituasjon har også fått mer oppmerksomhet enn det som er alminnelig. Heller enn å legge vekt på det generelle og allmenne ved reaksjonsmønstre hos barn i krise, er det satt fokus på den spesifikke konteksten barna befinner seg innenfor. Det er også lagt vekt på å få fram helheten i barnas liv. Skole- og fritidsaktiviteter er trukket inn, og relasjoner ikke bare til voldsutøveren og de øvrige familiemedlemmene, men også til venner.

Knappe tidsrammer har gitt arbeidet preg av ansatser mer enn komplette analyser. Det er et spinkelt datamateriale som ligger til grunn. Få barn er intervjuet, og hvert barn er intervjuet kun en gang. Analysene er langt fra uttømmende. Det er bare gitt en grov skisse av de rammene barna lever innenfor. På denne bakgrunnen har det vært vanskelig å gi anvisninger på konkrete tiltak for å bedre barns situasjon. Men fraværet av praktiske forslag er også grunnet i en vurdering av at et bidrag til *tankegrunnlaget* for slike forslag var mer påkrevet nå. Det er i denne forstand studien kan sies å utgjøre et grunnlag for handling, både på krisesentrene og i øvrige deler av hjelpeapparatet. Analyseansatsene kan være med å *gi retning til* tiltak som settes i verk. Aktører i praksisfeltet er viktige dialogpartnere i en videreutvikling av dette arbeidet.

Selv om det empiriske materialet er fragmentarisk, er det noen tendenser det kan være verdt å merke seg fordi disse i særlig grad utfordrer den måte vi pleier å tenke og tale om barn i krise. Når barna kommer i fokus – slik de gjør det i denne studien – har vi mulighet til å oppdage potensiale ved krisesentrene som i liten grad er erkjent hos både hos hjelpere og ansvarlige myndigheter. En illustrasjon av det er den *lettelse* flere av barna uttrykker over å komme dit. Materialet viser også konturene av noen *strategier* barna tar i bruk.

6.2 En lettelse å komme på krisesenteret

Det er tydelig ut fra materialet at barna har opplevd det som en lettelse å komme på krisesenteret. Dette kommer fram under den første delen av intervjuet der vi snakker om flyttingen. For de fleste var dette en dramatisk hendelse. Flere av beretningene handlet om *flukt*. Ankomsten til krisesenteret ble omtalt ganske annerledes. Alle ble positivt overrasket.

Kontrasten mellom oppbruddet hjemmefra og ankomsten til krisesenteret er interessant på flere måter. At barna selv formidler et godt førsteinntrykk er verdt å merke seg. De syntes det var et hyggelig sted å komme til, i alle fall bedre enn de hadde forestilt seg. Samtalen videre om hverdagen på senteret, og mulighetene til å få hjelp utfyller et bilde av krisesenteret som et tiltak barna kan dra nytte av for egen del.

Samtidig kan dette funnet lære oss noe om våre egne forestillinger. Det ser ut til å være en utbredt oppfatning – både blant informantene blant hjelperne på sentrene og andre – at et krisesenter ikke er noe godt sted å være for barn. En slik oppfatning synes å hvile på en implisitt sammenlikning med ”det gode hjemmet”. Her er åpenhet helt sentralt. Et bosted der barna for eksempel ikke kan ta med seg vennene sine, og ikke må røpe adressen til, blir sett på som et dårlig egnet sted for dem. Men hvis vi i stedet sammenlikner krisesenteret med det hjemmet barna faktisk har flyktet fra – slik intervjuet i noen grad legger opp til – åpner vi for andre perspektiver. Da blir det rimelig å stille spørsmål om den reelle åpenheten i dette hjemmet. Var *det* et sted barna gjerne inviterte med venner hjem?

6.3 Barnas strategier

Tilnærmingen åpner opp for å konkretisere hvordan barna håndterer hverdagen sin. Gjennom barnas beretninger om egne bevegelser og overveielser, blir handlingsmuligheter synlige. Dermed kan vi se konturene av noen strategier barna tar i bruk for å holde ut og lette den situasjonen de faktisk befinner seg i, og stå bedre rustet til å støtte og hjelpe dem.

Noen av disse er beskyttelsesstrategier som viser tilbake til aktører med lite handlingsrom. Et eksempel på det er gutten som svarer at han ”prøver mest mulig å ikke si noe” på mitt spørsmål om hva han gjør når han merker at far begynner å bli ”sur”. Han forholder seg taus. Å ikke fortelle hvor en bor er en annen utgave av tausheten. En av informantene er blitt enig med moren sin om at han ikke skal fortelle på skolen hvor han bor. De to mener hemmeligholdelse vil redusere risikoen for erting.

Andre involverer seg direkte. Noen av barna har forsøkt å hindre far i å slå mor. På den måten ville de gjøre skadene mindre. For enkelte har oppholdet på krisesenteret gitt terapeutiske erfaringer. De har lært at det kan hjelpe å ”lette på trykket ved å snakke om det”, og kanskje fått innarbeidet en strategi for dette som de kan fortsette å gripe til.

Men denne studien kaster også lys over strategier i en videre mening av termen. Når vi følger barna inn i dagliglivet deres, og spør hva de *gjør* i de situasjonene de befinner seg i, kan vi få øye på hvordan de selv *bidrar* til å gjøre livsvilkårene best mulig. Denne innsikten kan også hjelpe oss å reflektere over de rådende måter å tenke om barn i kulturen. For eksempel gir barneintervjuene et inntak til kunnskap om hvordan barna *tar* krisesenteret *i bruk*, både de nære omgivelsene og selve boligen. Vi ser også at de *griper* mulighetene til samvær – og utveksling av tjenester – som denne særegne formen for samboerskap gir. Når barn på krisesenter omtales, er det vanligvis i en passiv språkdrakt.

De er *tatt med* til krisesenteret. De *befinner* seg der. At de også passivt må *finne seg* i det som foregår der, virker selvfølgelig. Analyseansatsene i denne studien illustrerer en annen type kunnskap. I en viss forstand kan vi si at barna er med på å forme det tiltaket de bruker.

Pendlingen mellom krisesenteret og livet utenfor er et annet eksempel. Et utgangspunkt for prosjektet var at krisesentrene har en klar funksjon som tilfluktssted for kvinnene, og at *bruddet* som er så viktig for dem, kan være problematisk for barna og særlig de store. Jeg forventet at barna skulle streve med å opprettholde *kontinuiteten*. Intervjuene med barna gir inntak til et mer nyansert bilde. De har strategier for å holde fast ved allerede etablerte aktiviteter og relasjoner, men også for å gå inn i nye. Samtidig kan de uttrykke at bruddet med voldsutøveren – som flyttingen til krisesenteret medførte – var nødvendig, og de kan bidra til å befeste det. Barna kan også gjøre sitt for å hindre mor i å følge sitt forsett om gjenforening med far.

Intervjuene med mødrene gir et annet inntak til kunnskap om barnas strategier. Vi er vant til å tenke på barna som den svakeste parten i familien, og spesielt i familier der det utøves vold. Barn som kommer på krisesenteret med moren sin er også på mange måter prisgitt hennes bestemmelser. Men når vi sammenlikner de to posisjonene ser vi at barna kan ha ressurser som mødrene i stor grad mangler. For eksempel ser det ut til at barna har et større sosialt nettverk enn mødrene. Mens de voksne kvinnene i stor grad er 'fanget' i relasjonen til de voldelige ektemenn eller samboere, har barna deres flere forbindelser utenfor den belastede familien. Skole- og fritidsaktiviteter er viktige arenaer for sosial kontakt for disse barna, som det er det for andre barn i skolealder.

Hjelperne på krisesentrene representerer en tredje kilde til kunnskap om hvordan barna håndterer betingelsene de lever under. De er sentrale informanter om disse betingelsene, om hvordan de selv forsøker å legge til rette for barnas utfoldelse, men også om hvordan barna griper mulighetene de tilbys. Intervjuene i denne studien har gitt et visst innblikk i disse spørsmålene, hvordan de forsøker å legge til rette for et best mulig barneliv, og hvordan de observerer at barna griper de mulighetene de har.

I denne studien er det forsøkt anlagt et bredt perspektiv på barnas hverdagsliv. Det innebærer en relativt mindre vekt på aktiviteter som er spesielt tilrettelagt for barn enn det som er vanlig, og mer oppmerksomhet på det som ellers skjer i, og utenfor, senteret. En slik tilnærming åpner opp for å synliggjøre hvilke potensiale krisesentrene har som hjelpeinstans for barn, og dermed også for hvordan dette kan styrkes. Er bredere kunnskapstilfang er nødvendig for å ta flere skritt i dette arbeidet.

Litteratur

- Alanen, L. (1988): "Rethinking Childhood". *Acta Sociologica*, 31: 53-67.
- Andenæs, A.(1991): "Fra undersøkelsesobjekt til medforsker? Livsformsintervju med 4-5 åringer." *Nordisk Psykologi*, 43:274-292.
- Andenæs, A. (1995): Foreldre og barn i forandring. Dr. polit. avhandling. Psykologisk inst. Universitetet i Trondheim
- Andenæs, A. (1996): Hvordan kan vi tenke rundt "barns beste". Vedlegg til NOU:13
- Christensen, E. (1999): Personlig kommunikasjon. København: Socialforskningsinstituttet.
- Christensen, E. og L. Persson (red.) (1998): Når mor får bank – en mosaik om barn i voldsramte familier. Sosialt Udviklingscenter SUS.
- Grande, B. m.fl. (1996): Barn på krisesenter. Studentoppgave, Mitthøgskolan i Østersund, Institusjonen for sosialt arbeid. Sosionomutdannelsen
- Gulbrandsen, M. (1998): Kulturens barn - en utviklingspsykologisk studie i 8-9-åringers sosiale landskap. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gustavsen Tvetene, K. (2001): "Jeg prøver å få det til å bli borte av seg selv." Om barn som lever i familier som over tid har mottatt økonomisk sosialhjelp og deres håndtering av hverdagens møte med økonomiske krav. Universitetet i Oslo. Hovedoppgave i sosiologi.
- Hester, M., C. Pearson and N. Harwin (1998): Making an Impact. Children and domestic violence. Barnado's, Tanners Lane.
- Holmsen, M. (1999): "Vi bor her fordi pappa slår mamma". En kvalitativ undersøkelse som gjør bruk av intervju, samtalebilder og barnetegninger for å snakke med barn på krisesenter om deres situasjon. Krisesenteret i Moss.
- Haavind, H. (1987): Liten og stor. Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hydén, M. (2000): "Forskningsintervjun som relationell praktik". I Haavind, H. (red): *Kjønn og fortolkende metode: metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- James, A. & Prout, A. (red) (1990): *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London: Falmer Press. Andre utgave: 1997.
- Jonassen, W. (1989): *Kvinner hjelper kvinner. En evaluering av krisesentrene*. Oslo: NIBR-rapport 1989:4.
- Jonassen, W. og F. Eidheim (2001): *Den gode vilje. Mishandlede kvinners erfaringer med hjelpeapparatet*. NIBRs PLUSS-serie 1-2001.
- Kitzinger, J. (1990): «Who Are You Kidding? Children, Power and the Struggle Against Sexual Abuse». I James & Prout (red.) 1990.
- Midjo, T. (1992): *Barn på krisesenter for mishandlede kvinner. Et forprosjekt*. Trondheim: Norsk senter for barneforskning. Rapport nr. 25.
- Olsen, M. (1998): «Der vi bor der gråter alle damene». En rapport om tiltak for barn på Oslo krisesenter. Ikke oppgitt forlag.
- Skjær Ulvik (1997): *Discourses of Childhood – Perspectives of children Committed to Care by the Child Welfare*. Paper presented at the Conference Urban Childhood, Trondheim
- Solberg, A. (1990): "Negotiating Childhood: Changing Constructions of Age for Norwegian Children". I James & Prout (eds) (1990)
- Solberg, A. (1994): *Negotiating Childhood: Empirical Investigations and Textual Representations of Children's Work and Everyday Life*. Dr.avhandling. Stockholm: NORDPLAN
- Solberg, A. (1996): «The Challenge in Child Research: From 'Being' to 'Doing'». I Brannen & O'Brien (red): *Children in Families*. London: Falmer Press.
- Støren, A. m. flere (1990): *Barn på krisesenter*. Oslo Lærerhøgskole, prosjektoppgave sos.ped.
- Wadel, C. (1979): "The Hidden Work of Everyday Life". In Wallman, S. (ed.) *Social Anthropology and Work*. London: Academic Press.
- Woodhead, M. (1997): "Psychology and the Cultural Construction of Children's Needs." I James & Prout (eds) 1997.
- Aamodt, I. m.fl. (1993): *Barn i kvinnekrisesentrene i Skandinavia*. Prosjektoppgave ved Norges kommunal- og sosialhøgskole.
- Øyen, T. m.fl. (1996/7): *Barn på krisesenter. Undervisning av vakter*. Barne- og familiedepartementet.